

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Застрожнікової Катерини Сергіївни
на тему «Кримінальне провадження в умовах особливого періоду»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Проблематика здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду впродовж останніх років закономірно перебуває у центрі уваги науки кримінального процесу. Це пов'язано насамперед із тим, що тривалий воєнний стан спричинив не лише появу окремих спеціальних процедур, а й поступову перебудову традиційних уявлень про межі кримінальної процесуальної форми, характер судового контролю, способи реалізації прав учасників провадження та допустимий обсяг процесуальних спрощень.

Особливого значення за таких умов набуває теоретичне осмислення самої природи особливого режиму досудового розслідування і судового розгляду. Чинне кримінальне процесуальне законодавство містить значний масив спеціальних норм, однак їх практичне застосування потребує належної доктринальної основи, яка дозволяла б визначити межі виняткових процедур, співвідношення загального та спеціального порядків, а також критерії повернення до звичайної кримінальної процесуальної форми. Саме тому системне дослідження відповідних процесуальних механізмів має значення не лише для практики, а й для подальшого розвитку теорії кримінального процесу.

Актуальність обраної теми підсилюється також відсутністю у науковій доктрині єдиного підходу до визначення місця особливого режиму серед інших форм кримінального провадження. У дисертації слушно порушуються питання його співвідношення з особливими порядками, передбаченими розділом VI КПК України, та з диференційованими формами кримінальної процесуальної діяльності. Наявність різних наукових позицій із цього приводу свідчить про потребу подальшого концептуального осмислення відповідної правової конструкції.

Окремої уваги потребує й проблема узгодження національної моделі кримінального провадження в умовах воєнного стану з міжнародними стандартами захисту прав людини. Тимчасові відступи від загальної процедури, зміна механізмів

судового контролю, особливості обмеження особистої свободи, дистанційні форми участі та модифікація доказової процедури мають оцінюватися не лише з позицій ефективності, а й з урахуванням критеріїв необхідності, пропорційності та допустимості дерогації від міжнародних зобов'язань держави.

Важливість дослідження обумовлюється також необхідністю врахування зарубіжного досвіду. Аналіз кримінального процесуального законодавства інших держав свідчить про відсутність єдиної моделі реагування на надзвичайні правові режими: окремі держави передбачають спеціальні процесуальні механізми, інші використовують конституційні або загальні адаптаційні інструменти. Порівняння цих підходів створює можливість критично оцінити українську модель та визначити напрями її подальшого вдосконалення.

Таким чином, обрана Застрожніковою Катериною Сергіївною тема дисертаційного дослідження є актуальною, теоретично значущою та практично затребуваною. Її розроблення сприяє подальшому формуванню цілісної доктрини кримінального провадження в умовах особливого періоду та створює наукове підґрунтя для вдосконалення відповідного кримінального процесуального регулювання.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Дисертація Застрожнікової Катерини Сергіївни на тему «Кримінальне провадження в умовах особливого періоду» характеризується належним науковим рівнем, комплексністю та послідовністю проведеного дослідження. Авторкою опрацьовано значний масив нормативно-правових актів, наукових праць, матеріалів судової практики та емпіричних даних, що дозволило всебічно дослідити правову природу особливого періоду, особливого режиму досудового розслідування і судового розгляду, а також окремі напрями трансформації кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Методологічна основа роботи відповідає поставленим меті та задачам дослідження. Використання загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дало можливість поєднати теоретичний аналіз із вивченням практики застосування кримінального процесуального законодавства, а також сформулювати конкретні

пропозиції щодо його вдосконалення. Структура дисертації логічно відображає основні напрями наукового пошуку та забезпечує послідовне вирішення поставлених задач.

Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію та відображені в наукових публікаціях здобувачки. За темою дисертації опубліковано 11 наукових праць, серед яких 5 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях з юридичних наук, 5 тез наукових доповідей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та 1 стаття у зарубіжному науковому правовому виданні. Тематика опублікованих праць безпосередньо відповідає основним положенням дисертації та охоплює питання особливого режиму кримінального провадження, дерогації прав людини, зарубіжного досвіду, досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану.

Загалом науковий рівень дисертації та публікацій здобувачки свідчить про належне опанування методології наукової діяльності, здатність до самостійного аналізу складних кримінальних процесуальних проблем та формулювання теоретично обґрунтованих і практично значущих висновків.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведеного здобувачем дослідження, повнота викладу в опублікованих працях. Низка запропонованих автором дисертації пропозицій і рекомендацій характеризуються ознаками наукової новизни та спрямовані на комплексне вирішення проблем здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду. Зокрема, запропоновано співвідношення понять «кримінальне провадження в умовах воєнного стану» та «особливий режим досудового розслідування і судового розгляду» як родової та видової категорій; сформульовано авторське визначення особливого режиму; обґрунтовано необхідність поєднання правової підстави його застосування з конкретними процесуальними та територіальними умовами; визначено системоутворюючу роль статті 615 КПК України та запропоновано її функціональну класифікацію.

Практичну спрямованість мають пропозиції щодо вдосконалення порядку початку досудового розслідування за відсутності доступу до ЄРДР, тимчасової

передачі окремих повноважень слідчого судді керівнику органу прокуратури, застосування запобіжних заходів, проведення обшуку в небезпечних умовах, дистанційної участі в судовому провадженні та інших механізмів адаптації кримінальної процесуальної діяльності до умов воєнного стану. Окремі положення дістали подальшого розвитку в частині зміни територіальної підсудності, зупинення судового розгляду у зв'язку з мобілізацією обвинуваченого та спеціалізації суддів у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів.

Результати дисертації знайшли повне відображення у наукових публікаціях, що оприлюднені у фахових видання України та апробовані на науково-практичних конференціях.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації Застрожнікової Катерини Сергіївни, мають належний рівень обґрунтованості та ґрунтуються на комплексному опрацюванні наукових джерел, положень кримінального процесуального законодавства України, міжнародно-правових актів, практики Європейського суду з прав людини, матеріалів судової практики та емпіричних даних. Послідовно простежено взаємозв'язок між теоретичними положеннями, виявленими проблемами правозастосування та запропонованими напрямками їх нормативного вирішення.

Сформульовані в дисертації пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства логічно випливають із проведеного аналізу та спрямовані на усунення виявлених прогалин і суперечностей правового регулювання особливого режиму досудового розслідування і судового розгляду. Зокрема, авторкою не лише визначено проблемні положення чинного КПК України, а й запропоновано конкретні редакції змін і доповнень до статей 104, 176, 199, 202, 236, 335, 615 та 616 КПК України.

Загалом отримані результати, наукові положення, висновки та рекомендації є послідовними, аргументованими та такими, що відповідають поставленим меті й

задачам дослідження, а їх зміст свідчить про належний рівень самостійності проведеної наукової роботи.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Авторкою дисертації чітко визначено мету, об'єкт, предмет та задачі дослідження, які узгоджуються між собою та відповідають змісту дисертаційної роботи. Поставлені задачі послідовно вирішено у відповідних структурних частинах дисертації, а отримані результати відображено у висновках і наукових публікаціях здобувачки.

Авторка на належному рівні оволоділа методологією наукової діяльності. Використання комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, зокрема аналізу, синтезу, системно-структурного, формально-логічного, історико-правового, порівняльно-правового, формально-юридичного, соціологічного, статистичного, логіко-нормативного методів та методу моделювання, дозволило всебічно дослідити предмет роботи, зіставити теоретичні положення з практикою застосування кримінального процесуального законодавства та сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо його вдосконалення.

Загалом рівень виконання поставленого наукового завдання свідчить про здатність здобувачки самостійно проводити наукове дослідження, критично аналізувати складні кримінальні процесуальні проблеми та формувати теоретично і практично значущі висновки.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження Застрожнікової К. С. мають теоретичне значення для подальшого розвитку науки кримінального процесу, зокрема в частині осмислення правової природи особливого періоду, особливого режиму досудового розслідування і судового розгляду, визначення підстав та умов його застосування, а також меж допустимої трансформації кримінальної процесуальної форми в умовах воєнного стану. Сформульовані положення, висновки та пропозиції можуть бути використані як підґрунтя для подальших наукових досліджень відповідної проблематики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання у законотворчій діяльності при вдосконаленні положень КПК України, у правозастосовній діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та судів, а також в освітньому процесі при підготовці навчальних і методичних матеріалів з дисциплін кримінально-правового спрямування. Запропоновані рекомендації та законодавчі пропозиції мають прикладний характер і можуть бути використані для вдосконалення практики здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності. Дисертація Застрожнікової Катерини Сергіївни на тему «Кримінальне провадження в умовах особливого періоду» є завершеною, внутрішньо узгодженою науковою працею, структура якої відповідає поставленим меті та задачам дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Послідовність структурних частин забезпечує логічний перехід від теоретико-правового осмислення особливого періоду та особливого режиму кримінального провадження до аналізу механізмів адаптації досудового розслідування і судового розгляду в умовах воєнного стану.

У вступі належним чином обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, методологічну та емпіричну основу, сформульовано наукову новизну і практичне значення отриманих результатів. У першому розділі розкрито теоретико-правові засади кримінального провадження в умовах особливого періоду та питання співвідношення прав людини і публічних інтересів. Другий розділ присвячено механізмам адаптації досудового розслідування, застосуванню заходів забезпечення кримінального провадження та проведенню слідчих (розшукових) дій. У третьому розділі досліджено нормативні трансформації та практичні механізми здійснення судового розгляду в умовах воєнного стану. Така побудова забезпечує повноту розкриття теми та свідчить про завершеність проведеного дослідження.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Результати дисертаційного дослідження Застрожнікової Катерини

Сергіївни можуть бути використані у законотворчій діяльності для вдосконалення положень кримінального процесуального законодавства, що регламентують особливий режим досудового розслідування і судового розгляду в умовах воєнного стану; у правозастосовній діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та судів під час вирішення питань, пов'язаних із застосуванням спеціальних процесуальних механізмів; у науково-дослідній роботі як підґрунтя для подальшого вивчення проблем кримінального провадження в умовах особливого періоду.

Положення, висновки та рекомендації дисертації можуть бути використані також в освітньому процесі під час викладання дисциплін «Кримінальний процес», «Судові та правоохоронні органи», підготовки навчальних і методичних матеріалів, а також у системі підвищення кваліфікації працівників органів досудового розслідування, прокуратури та судів. Практична спрямованість запропонованих авторкою законодавчих змін створює можливість їх подальшого використання для вдосконалення правозастосовної практики в умовах особливого періоду.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації. Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення результатів дисертаційного дослідження, вважаємо доцільним зупинитися на окремих положеннях, які можуть бути додатково обговорені під час публічного захисту.

1. У контексті аналізу створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України (с. 73) авторка доходить висновку, що його діяльність може зумовити необхідність адаптації положень ст. 615 КПК України, зокрема в частині правил доказування, вимог до допустимості доказів, порядку їх фіксації та передачі міжнародним судовим інституціям. Водночас ця позиція могла б бути поглиблена шляхом конкретизації положень кримінального процесуального законодавства, які потребуватимуть відповідного узгодження, а також визначення основних форм процесуальної взаємодії національних органів досудового розслідування і прокуратури зі Спеціальним трибуналом.

2. На с. 113-114 дисертації, розглядаючи особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх в умовах воєнного стану, авторка аналізує

можливість тимчасового відступу від вимоги участі спеціально підготовлених слідчих, прокурорів і суддів та водночас наголошує на необхідності збереження основних процесуальних гарантій неповнолітнього. Разом з тим, зважаючи на особливу вразливість цієї категорії учасників, доцільним видається більш детальне визначення додаткових гарантій, які мають компенсувати відсутність спеціалізованого суб'єкта, зокрема щодо обов'язкового залучення психолога або іншого відповідного фахівця, участі законного представника та особливостей фіксації процесуальних дій за участю неповнолітнього.

3. Під час висвітлення міжнародної співпраці у сфері збирання та перевірки доказової інформації щодо воєнних злочинів (с. 155) авторка аналізує діяльність спільних слідчих груп, взаємодію з Офісом прокурора Міжнародного кримінального суду, а також залучення іноземних фахівців та міжнародної експертної допомоги. Водночас цей аспект дослідження міг би бути поглиблений шляхом визначення процесуального статусу матеріалів, отриманих у результаті такої взаємодії, особливостей їх перевірки в національному кримінальному провадженні та критеріїв оцінки їх допустимості українським судом.

Слід зазначити, що висловлені зауваження мають переважно дискусійний та рекомендаційний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та не знижують її наукової новизни, теоретичної і практичної значущості.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація Застрожнікової Катерини Сергіївни на тему «Кримінальне провадження в умовах особливого періоду» написана державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. У роботі належним чином оформлено посилання на використані нормативно-правові акти, наукові праці, матеріали судової практики, статистичні та інші джерела. Усі випадки використання ідей, положень і результатів інших авторів супроводжуються відповідними посиланнями.

Аналіз змісту дисертаційного дослідження та наукових публікацій здобувачки дає підстави стверджувати, що вимоги академічної доброчесності дотримано. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації не виявлено, а дисертація має самостійний та оригінальний характер.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Застрожнікової Катерини Сергіївни на тему «Кримінальне провадження в умовах особливого періоду» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують актуальне наукове завдання, пов'язане з визначенням теоретичних і практичних засад здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду та вдосконаленням відповідного кримінального процесуального регулювання.

2. Дисертаційна робота Застрожнікової Катерини Сергіївни на тему «Кримінальне провадження в умовах особливого періоду» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Застрожнікова Катерина Сергіївна, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Завідувач кафедри міжнародного права
та права Європейського Союзу
Державного податкового університету,
кандидат юридичних наук, професор

Олена Чернецька